

הלכה ערוכה

תשובות ופסקים שנתבררו בבית ההוראה

בתי ההוראה
הוראה כפולה

בראשות הגאב"ד הגאון הגדול
רבי אברהם צבי הכהן שליט"א
רב דקהל חסידים שיכון ה' בני ברק

פרשיות תצוה – כי תשא תשפ"ג | גליון ל"ח

שור"ת ערוכות בקצרה

הכרעות ברורות ותשובות קצרות שנתקבלו ונשמעו
מפי מורינו הגאב"ד שליט"א בקו בית ההוראה

בשור"ת (או"ח סי' רכ"ז סעי' א') נפסק, שעל רעידת אדמה יש לברך 'עושה מעשה בראשית'. האם צריך לברך ברכה זו, גם כשמוקד הרעידה רחוק, ובמקום שנמצאים אין סכנה להפגע.

תשובה: כן. כמו ברכת הברק והרעם, הברכה על רעידת אדמה היא על התפעלות הלב ממעשיו של הקב"ה, ולא על הצלה מסכנה. זאת ועוד, מסתבר, שאת הברכה מותר לברך רק תוך כדי הרעידה, ועד שיעור כדי דיבור לאחריה, כמו שמפורש (להלן שם סעי' ג') לענין שאר הברכות המוזכרות בסעיף זה. ברור שאין שום דרך לדעת בזמן זה, אם הרעידה אכן מסוכנת, ובכל זאת חייבו הו"ל לברך עליה.

יולדת שצריכה לנסוע לבית חולים בשבת, האם עדיף לקרוא לאמבולנס, או לנסוע ברכב חשמלי של בעלה.

תשובה: ברכב חשמלי. בעוד שבנסיעה ברכב שהמנוע שלו מונע ע"י דלק, יש לכלל הדעות איסור מבעיר דאורייתא בכל סיבוב של המנוע, הרי שבנהיגה ברכב חשמלי, שאין בו מנוע הפועל על בעירה פנימית, לדעת כל הפוסקים חוץ ממרן החזון איש זצ"ל, עוברים רק איסור דרבנן (יעוין באנציק. תלמודית ערך חשמל, ואכמ"ל), ולכן עדיף לנסוע ברכב כזה, כי יש מצוה למעט באיסורים במקום שיש פיקוח נפש, ולעשות - הקל הקל תחילה.

כלי המשמש לאחסון גולות מצופות בחומר ממתיק, האם טעון טבילה?

תשובה: לא. רק כלי המשמש לאחסון מאכלים חייב בטבילה (ע"ז ע"ה ע"ב ושור"ת יו"ד סי' ק"ב סעי' א'). אפילו לדעת המחייבים לברך ברכת הנהנין על גולות כאלה (שור"ת אבני' או"ח סי' ל"ח, הגרש"א זצ"ל בשש"כ פ"מ הערה רל"א), אין זה משום שהן נחשבות למאכל, אלא שלדעתם צריך לברך על ההנאה מצד פיו, אף שהוא טפל לתרופה עצמה, כיון שלא מכרכים על העיקר, ואין מה שיפטור את הציפוי מברכה.

תשובה ערוכה

מאת מורינו הגאב"ד שליט"א

למי מותר וראוי לקבל צדקה

כמה ממון יש לו

במשנה (פאה פ"ח מ"ח מ"ט) שנינו: "מי שיש לו מאתים זוז (ר"ש, שיערו חכמים שזוז שיעור הוצאתו במזונות ובמלבושיו לשנה), לא יטול לקט שכחה ופאה ומעשר עני (פירש"י בב"ק ז' ע"א, דלאו עני הוא, ונמצא גזול את העניים). היו לו מאתים חסר דינר, אפילו אלף נותנין לו כאחת, הרי זה יטול. היו ממושכנים לבעל חובו או לכתובת אשתו, הרי זה יטול... מי שיש לו חמשים זוז והוא נושא ונותן בהם הרי זה לא יטול".

כתב באור זרוע (הל' צדקה סי' י"ד): "שאל ר' קלונימוס בר' משה זצ"ל... את ר' אפרים בר' יצחק זצ"ל, מי שיש לו מאתים זוז, אם יכול לקבל צדקה, אם יש לדמות ללקט שכחה ופאה ומעשר עני, או שמא אינו דומה, כי בהני גזול את העניים הוא, דבעה"ב לא יתן להם עוד, ונמצא שנטילתן גזול הוא, אבל צדקה אינו גזול בזה את העניים, דאם נתן לו בעה"ב, חייב ליתן גם לאחר, ואם ממעט את מתנתם, שע"י מתנתם ימעט מתנדב אחר (נדצ"ל - אחד), אין בזה משום גזול. וגם לקט שכחה ופאה של עניים הוא, אבל מעות שהוא נוטל, אינם של עניים".

והשיב לו, ודאי מי שאינו צריך נוטל, גזול עניים, שהרי אותו בעה"ב שנתן לו, לא יתן לעני אחר, שאומר כבר נתתי לאחד, נמצא אותו שלקח גזול לזה... ואומר אני המחבר, דודאי אין חילוק בין לקט שכחה ופאה ומעשר עני לשאר צדקה, דהא (כע"ז בירושלמי פ"א פ"ח ה"ז) - מעשה בתלמיד שהיו לו מאתים חסר דינר, ובעי רבי למוכי ביה מתנה גדולה (א.ה. גירסת הירושלמי דין - "הדא תלת שני מעשר מסכנין", ולפ"ז אין ראייה לענין צדקה). דאתא ההוא מרבנן ואשלמיה למאתים. שמע רבי, אמר, מכת פרושים נגעה בו. אמר לחד מרבנן זיל חסריה, וחסריה והב ליה רבי ההוא מתנה. הא למדת, מי שיש לו מאתים זוז לא יטול מכיס של צדקה".

גם בטור (יו"ד סי' רנ"ג) הובאו דינים אלו לענין נטילת כספי צדקה, וכ"כ בשור"ת (שם סעי' א').

וכתב רבינו אפרים באור זרוע שם: "ומה שאמרו - מי שיש לו מאתים זוז אם יכול ליטול צדקה, אומר אני הכל לפי פרנסתו ופרנסת ביתו". וכ"כ האור זרוע שם.

וכך כתב הטור (שם), "ויש אומרים שכל אלו השיעורים לא נאמרו אלא בימיהם, שהיה להם קופה ותמחוי, והיו מחלקין מעשר עני בכל שנה, והיו נוטלין לקט שכחה ופאה. לפיכך שיערו שמי שיש לו מאתים זוז לא יטול, לפי שיכול לעבור בהן שנה, ולשנה הבאה יהיה לו במה שיהיה. אבל האידנא שאין כל זה, יכול ליטול עד שיהיה לו קרן כדי להתפרנס מן הריוח. תדע לך, שהרי יש חילוק בין אם נושא ונותן, שאז אפילו אם יש לו זוז לא יטול, שאפשר לו להתפרנס מן הריוח, אלמא הכל לפי הענין. ואפשר כי בימיהם היתה ההוצאה מעוטה ואפשר להתפרנס בריוח של נ' זוז, אבל האידנא אי אפשר, והכל לפי המקום והשעה".

וכ"כ בשור"ת (שם סעי' ב'): "יש אומרים שלא נאמרו השיעורים הללו אלא בימיהם, אבל בזמן הזה יכול ליטול עד שיהיה לו קרן כדי שיתפרנס הוא ובני ביתו מהריחה, ודברים של טעם הם".

המשך בעמ' ד'

קו 'הלכה למעשה' - מענה הלכתי 24 שעות ביממה 03-8055000

משיבים בהלכה

תשובות מרבני בית ההוראה
שאלות שנשאלו בקו הלכה למעשה

הרה"ג רבי חיים גרינפלד שליט"א
דומ"ץ בבית ההוראה
מו"ץ בקהילת ויזניץ בני ברק

איסור לא ילבש בימות השנה ובחג הפורים

שאלה: מעשה שהיה בכלה בשבת שבע ברכות שלא הצליחה להגיע לאולם עקב הגשמים שלא הפסיקו, ושאלה האם מותר לה ללבוש מעיל גשם מניילון המיועד לגברים?

תשובה: נקדים לבאר כמה יסודות באיסור לא ילבש, ואגב נדון גם בדבר שהזמן גרמא, באיסור לא ילבש בחג הפורים הבעל"ט.

מקור ושורש האיסור: כתוב בתורה (דברים כ"ב ה') 'לא יהיה כלי גבר על אשה, ולא ילבש גבר שמלת אשה כי תועבת ה' אלוך כל עושה אלה, ובגמ' נזיר (ט). נחלקו התנאים בגדר האיסור, ומחלוקתן תלויה בפי' הפסוק "תועבה", ת"ק סובר שהאיסור מורכב משני חלקים, הלבישה - היינו שינוי כל המלבושים, וההליכה בין הנשים ולהיפך, וראב"י סובר שאף לעשות תיקוני אשה בכלל האיסור ולא דווקא בלבישת בגדים, כגון להסיר שערות הגוף במקום שמתאימה, וכן האיסור להסתכל במראה וכל כיו"ב, ודעת הב"ח שם היות ואין איסור אלא יפוי, א"כ כל שאינו ליפוי כגון להנצל מן החמה או הגשם או בגד שאינו לנוי וקישוט - מותר (כן ביאר הב"י יו"ד פ"ב בדעת הסמ"ג).

ולהלכה פסקינו כראב"י דמשנתו קב ונקי. ונחלקו אחרונים בדעת ראב"י, האם אסור ללבוש בגד אחד, י"א דאף בגד אחד שמושנה מאיש לאשה או להיפך אסור (ב"י שם, שו"ע קפ"ב ס"ה ורמ"א שם, הגר"א סק"ו), וי"א דמותר (ב"ח ולשיטתו ה"ה כל המלבושים אין איסור אלא בהולך בין הנשים).

טעמו: מצינו בראשונים ב' טעמים לאיסור זה, י"מ דהחשיש מה"ת שמא יתערבו אנשים ונשים ואף בבגד אחד שניכר מ"מ סייג וגדר שלא יתערבו (ב"י שם), וי"א משום חוקות הגויים שהיו דרכן של עובדי ע"ז (הינד מצוה תקמ"ב).

אופני היתר: מצינו בפוסקים כמה אופני היתר ונבארים בעז"ה דבר דבור על אפניו:

א) במקום צער: י"א דאין להתיר כלל (ב"י, רמ"א, הגר"א שם), וי"א שיש להתיר באופן שכוונתו להינצל מגשם וחמה, (היתר זה מצינו בב"ח וטו"ז שם, אך כל אחד ממהלך אחר, לכן אף שהבינת אדם בשער או"ה אות ע"ד דחה שיטת הב"ח, מ"מ כבר יישבו כמה אחרונים דברי הט"ז, יעוין בשו"ת אבני צדק סע"ב ובשו"ת אג"מ ח"ד ע"ה), וי"א שיש להתיר רק בבגד אחד (הש"ך בדעת הב"ח).

להלכה: הגם שמצינו בכמה אחרונים שחלקו על היתר זה שאין כוונתו ליפוי אלא להינצל מצער (שו"ת דברי חיים יו"ד ס"ב לגבי מי שנתלבנו חצי שערות וקנו לצבוע זקנו בשחור, ולא הזכיר ההיתר של הב"ח, וכבר תמחו אחרונים עליו וכן הוד הקטנה חולק להדיא), מאידך מצינו הרבה אחרונים שהזכירו היתר זה (מהר"ם שיק יו"ד קע"ג, שו"ת מנחת יצחק ח"ב סק"ח, לגבי להלביש מכנסים להתעמלות, שו"ת שבה"ל ח"ב סס"א, לגבי מטריה של אשה, אג"מ ח"ב סס"א, לגבי צביעת שערות לבנות לצורך פרנסה).

ב) שלא כדרך לבישה: י"א דלא נאסר אלא באופן שהוא כדרך לבישה שלובשים בגד זה, אבל בלא"ה אין חשש (שו"ת מהריק ס"ט בשם רב האי גאון, לגבי המנהג שנהגו לשים בשמחת תורה בגדי נשים על חתן התורה כיון שאינו דרך לבישה, ובשו"ת בצל ההכמה ח"ה קכ"ו מדייק כן מהרמב"ם, והביא ממהר"י מינץ סק"ט דהטעם דהחתן נותן הטבעת לכלה באצבע ולא באגודל, דאגודל היא דרך לבישה של גבר), ועפ"ז יש שמבארים את המנהג לשים תכשיטים על התינוק בפדיון הבן אף שזה תכשיטי אשה (שו"ת משנת יוסף ח"ג רצ"ד יעו"ש).

פורים: דנו הפוסקים האם יש איסור לא ילבש בפורים כיון שעושים כן לשמחת פורים, יש מתירין (רמ"א ס' תרצ"ו, ומקורו משו"ת מהר"י מינץ ס"ז שהתיר מכמה סברות, או מצד שהיות ומנהג העולם להתחפש נעשה בגד איש ולהיפך כבגד שמוחד לשניהם, או מצד שמצינו איסורים שהתירו בפורים כגזילה, או מטעם שאין כוונתו להתחפש, ויש אוסרין (ב"ח בשם היראים, ולא הסכימו האחרונים שכוונה לשמחה דומה לצער של גשם וחמה, היות ובאמת רוצה להידמות אלא שכוונתו לשמחה, והא דהתירו גזל וכיו"ב, משום דבדיני ממונות אמרינן הפקר ב"ד הפקר), ויש מתירין בגד אחד (ש"ך ס' קפ"ב סק"ו), וי"א דאין למוחות לאלו הנוהגים בבגד אחד (פמ"ג תרצ"ו סק"ד ובמ"ב הביאו ומוסיף "ואפשר" שאין למוחות, ובשם השלה"ק הזהיר להרחיק מזה).

לפני פורים: יש לרדן במה שמצוי כיום שעושים הצגה כמה ימים לפני פורים, האם יש להתיר עכ"פ בבגד אחד, דלכאורה לא שייך בזה ההיתר של שמחת פורים.

בקטנים: יש לחלק כדלהלן, אם הגיעו לחינוך (ושיעורו מבואר בסיומן שמי"ג, אך יעוין באג"מ אבה"ע ח"ד סס"ב שכתב שיעור אחר) - חייבים לחנכו (אג"מ שם, שו"ת שבה"ל ח"ו ק"ח), ואם לא הגיעו לחינוך - בפשטות יש לאסור מצד ספיה (תשובת הרמב"ם מובא בס' מעשה רוקח, שו"ת מנחת יצחק ח"ב ס' ק"ח).

אמנם יש מקום לומר ע"פ מה דקיי"ל (מג"א רס"ט) לגבי ליתן משקה לקטן לפני קידוש, שיש להקל לסמוך אף על שיטה יחידאה, וא"כ ה"נ יש מקום להתיר לסמוך על הב"ח דס"ל דלא נאסר אלא א"כ כוונתו להתדמות ולילך בין הנשים, ואולי בקטן לא שייך זה. ועוד, י"ל דבקטן לא שייך תועבה (כמו שכתב בחוט שני שבת ח"ד עמי קע"ט), וא"כ שפיר נוכל להקל וכ"ש בפורים שיש עוד צירופים כנ"ל. וכן הוא מנהג העולם להלביש קטני קטנים בפורים ילד לילדה ולהיפך.

היוצא לנו להלכה: אם יכולה ללבוש את המעיל שלא כדרך לבישה תעשה כן, ובשעת הדחק יכולה ללבוש כדרך, כיון שאינו למטרת יפוי.

הרה"ג ר' חיים מרדכי טאוב שליט"א
מרבני בית ההוראה
מו"ץ בק"ק נדבורנה

קריאת המגילה ע"י בחור שאין לו חתימת זקן

לקראת ימי הפורים נשאלנו, אם מותר לשמוע את קריאת המגילה, מבחור שעדיין לא התמלא זקנו.

תשובה: יש להקדים עיון קצר, ביסוד דין קריאת מגילה ע"י קטן, ובדין חוקה דרבא' בכ"י י"ג שנים.

קריאת מגילה ע"י קטן: שנינו במושנה (מגילה יט ע"ב), 'הכל כשרין לקרות את המגילה, חוץ מחרש שוטה וקטן, רבי יהודה מכשיר בקטן'. ובתוס' (ד"ה ור' יהודה מכשיר) תמהו, מה טעמו של ת"ק שפוסל בקטן, והרי כל עיקר חיוב קריאת המגילה הוא מדרבנן, והדין נותן שקטן יכול להוציאם, אף שחיובו רק מדרבנן. ותירצו, שחיוב הקטן במגילה הוא יתרי דרבנן, ואינו מוציא אחרים, שהם יחד דרבנן.

ובטורי אבן (שם) הקשה, שלדברי ר' אלעזר (שם דף ז ע"א), שהמגילה ניתנה ברוח הקודש, וחיובה כשל תורה, קושיית התוס' מעיקרא ליתא, שהרי פשוט שהקטן אינו יכול להוציא את הגדולים, וכמו בשאר מצוות של תורה. ותירץ הטו"א, שחיוב מגילה שנאמרה ברוח הקודש, הוא רק לאנשים, אך הנשים פטורות, ככל מצות עשה שהזמן גרמא, אלא שחיבות מתקנת חכמים, משום שאף הן היו באותו הנס. ומה שמבואר בתוס', שאין קטן יכול להוציא משום יתרי דרבנן, היינו לגבי קריאת מגילה של קטן לנשים.

הכרעת הדין: הרא"ש העתיק להלכה רק את שיטת ת"ק, שאין הקטן מוציא את הגדולים. אך בעל העיטור פסק כרבי יהודה, שקטן מוציא את הגדולים (עיון טור סימן תרפ"ט, וב"י סימן תרע"ה), ומוכח שדעת בעל העיטור, שחיוב קריאת מגילה הוא כשאר מצוות דרבנן, ולכן פסק כרבי יהודה.

בש"ע (סימן תרפ"ט ס"ב) פסק כהרא"ש, שאין הקטן מוציא אנשים ונשים. והנה מסתמית דבריו בסימן תרצ"ו (ס"ז), משמע, שמוצות שמחה בפורים היא מדברי קבלה, שהם כדברי תורה, ועיין בפמ"ג (סי' תרצ"ב א"א סק"ג) והביאו המשנ"ב (סקט"ז) ש"ה"ה מקרא מגילה. אך לגבי הדלקת נר חנוכה ע"י קטן, הביא השו"ע (סימן תרע"ה ס"ג) את דעת בעל העיטור, בשם ז"ש מי שאומר. ועיין מג"א (סי' תרפ"ט שם) שהוא הדין לגבי קריאת מגילה. והכריע המשנ"ב (שם) שבמקום הדחק, כשאין שם אנשים בקיאים במקרא מגילה, אפשר לצאת ידי חובה מקטן שהגיע להיגוד.

בן י"ג שנים ויום אחד: בש"ע חושן משפט (סימן ל"ה ס"א) נפסק, שבדינים דאורייתא אין סומכים על 'חוקה דרבא' שבן י"ג הביא ב' שערות (ועיין או"ח סימן ל"ח, במשנ"ב ובה"ל). ולפי זה נמצא, שכן הוא הדין גם לגבי קריאת המגילה, שחובה מדברי קבלה וחמורה כדברי תורה, ואינו יכול להוציא את האחרים עד שיהיה גדול בוודאי, וכגון שיתמלא זקנו. אלא שרשאי להוציא את הנשים, שהיובת רק מדרבנן, וכן בליל פורים, יכול להוציא את הרבים ידי חובתם, משום שחוב קריאת המגילה בלילה, הוא רק מדברי סופרים (כן הוכיח בטורי אבן שם, ע"פ האמור בגמרא דף ד' ע"א, וכן פסק המשנ"ב בסימן תרצ"ב שעה"צ סק"ז).

אלא שיש לצדד להתיר שיוציא גם אנשים בקריאת היום, משום ספק ספיקא. ספק אחד, שמא הביא ב' שערות, וספק נוסף, אף אם הוא עדיין קטן, שמא הלכה כבעל העיטור שהקטן יכול להוציא את הרבים. וכעין ספק ספיקא זה כתב המשנ"ב (סימן רע"א ס"ב ובה"ל שם). גבי נער שלא נתמלא זקנו, שיכול להוציא בקידוש ליל שבת את הגדול שהתפלל ערבית, משום ספק ספיקא, שמא הביא ב' שערות, ושמא יצא יד"ח קידוש דאורייתא בתפילה, שנחלקו שם ראשונים בזה. ואם כן כש"כ שיש להתיר משום ספק ספיקא זה אף בקריאת מגילה ביום, שהרי אינה ממש מדאורייתא.

עלה בידיו להלכה:

נער בן י"ג שנים ויותר, אף שאין לו ריבוי שער בזקנו (עיין סימן רע"א, שעה"צ סק"ה), פשוט שיכול להוציא נשים בקריאת המגילה ביום ובלילה, וכן אנשים בלילה, שחובם מדברי סופרים. ואף לגבי אנשים בקריאת המגילה ביום, אפשר לסמוך להקל, ולהוציאם יד"ח.

כל הנ"ל הוא גם אם כבר יצא ידי חובה, כיון שמוציא אחרים מדין 'ערבות'.

הרה"ג ר' פינחס פרידמן שליט"א

דומ"ץ בבית ההוראה

ר"ב בק"ק ויוניץ עפולה, ור"מ בישיבת סערט ויוניץ חיפה

ברכת הגומל בנסיעה לקברי צדיקים

שאלה: רכשתי כרטיס טיסה, לנסיעה מארה"ק לפולין בכ"א אדר הבעל"ט, בכדי להשתטח על ציון המצוינת של הרה"ק רבי אלימלך מליז'נסק זע"א. בשנה זו, יומא דהילולא קדישא חל ביום שלישי בשבוע, ובדעתי לטוס ביום שני אחה"צ, ולחזור ביום רביעי בבוקר [כך שבימי שהותי בחו"ל אין קריאת-התורה בציבור].

רצוני לדעת האם עלי לברך ברכת 'הגומל', רק בשווי לארץ, ואכוון בזה לפטור גם את הנסיעה בהלוך, או שצריך לברך בנפרד גם על הטיסה הראשונה?

תשובה: ברכת הגומל אחרי טיסה: בפתח הדברים יש לציין שנחלקו פוסקי זמננו, בעיקר חיוב ברכת הגומל, על נסיעה במטוס מעבר לים. לדעת רוב הפוסקים, יש לברך הגומל (קצת השולחן ס"ה סק"ב, אורחות רבינו ח"א עמוד צ"ז בשם החו"א והקהלות יעקב, שו"ת מנח"י ח"ב סמ"ז, שו"ת אג"מ ח"ב סנ"ט, הליכות שלמה עמוד רעו בשם הגרשו"א, שו"ת צ"א ח"א סי"ד), וכן נהוג עלמא. ומצאנו בזה שתי סברות: א. האגרות משה כתב, שדינו שווה להולכי מדברות ויורדי הים (שנתבאר חיובם בש"ע סימן ר"ט), כיון שא"א לחיות שם באופן טבעי בלי תחמולות, כמנוע, דלק, וכ"ו (וכ"כ בתשובות והנהגות ח"ב סימן קמ"ח). ב. בצ"ץ אליעזר כתב, שאם מתרחשת תקלה, חס ושלוש, כמעט ואפסו הסיכויים להינצל.

לדעת רוב הפוסקים (הנ"ל) מברכים אחרי כל טיסה שהיא, אך במנחת יצחק ואורחות רבינו (שם), כתבו שמברכים רק אחרי טיסה שעברו מעל לים. וע"ע בהליכות שלמה, שנסתפק באופן שטטו רק מעל מקום ישוב, שמא לא תיקנו לזה ברכה. אכן דעת כמה פוסקים לברך בלא שם ומלכות (שו"ת בצל החכמה ח"א ס"כ, ובשו"ת קנין תורה ח"א סימן טו אות ג מביא כן מהגר"ז מבריסק, וכן ציין בספר אהלך באמתך עמוד רל"ב בשם הדובב מישרים והגר"פ עפשטיין. וידוע המעשה מהרה"ק מהר"א מבעלזא זיע"א, שבקבות מספר אסונות במטוסים, הורה שיפסקו כך להלכה, ורמו שיועיל שלא יארעו עוד אסונות, כפי שאכן היה ב"ה (ראה מנח"י שם). וע"ע בהלכות יום ביום ד עמוד קנד, שהאר"ך בזה). וכן נוהגים בקצת קהילות. ומסתבר שאם מוזמן ליד אחר שמברך בשם ומלכות, עדיף לשמוע ממנו וייצא ידי חובתו.

גדר נסיעה אחת: מבואר בפוסקים (עיין במשנ"ב סימן ר"ט סק"א, ושעה"צ סק"א וכדעת הא"ח), שאם שוהה בדרך נסיעתו, ומתעכב לחיות ביניים, דינו כנסיעה אחת, ומברך רק כשמיגיע ליעדו. אבל הנוסע למקום פלוני, ואח"כ חוזר למקום מוצאו, דינו כשתי נסיעות, וחייב לברך פעמיים (כ"כ במאמר סק"א, ובש"ח מערכת ברכות ס"ב אות יא אודות נסיעה לקברי צדיקים, שזו מטרה בפני. ובשו"ת לבושי מרדכי מהדור"ת סימן קס"ב סק"ב, שו"ת שבה"ל ח"ט סמ"ה, שו"ת בצל החכמה ח"א סכ"א, הליכות שלמה עמוד רעו אות ד, ובספר אהלך באמתך עמוד רל"א). ויש סוברים שהיינו רק אם שוהה שם כמה ימים (כף החיים סק"ה, ובהקווי חיים עלון 101 סכ"ה הביא בשם האג"מ רק בשוהה שלשה ימים). אמנם לדעת שאר הפוסקים (הנ"ל) מברך גם בנוסע ליום אחד, ויש מהם הסוברים, שדווקא כששוהה שם לילה, וכן נהוג עלמא.

הנוכחים בשעת הברכה: מעיקר הדין מברכים בפני עשרה אנשים, ויש להעדיף שיהיו ביניהם לפחות תרי רבנן [ונדרם: ראויים להורות] (מהצה"ש סק"א), או 'לומדי מעמי המשנה' (פמ"ג א"א סק"ג), ולפחות כאלו שמסבירים להם את ההלכה ומבינים (חת"ס, שו"ת או"ח סני"א ד"ה ובה"ל). ובהגהות רע"א הביא ממהרה"ח שצריך עשרה אנשים מלבד בעל הנס, אך מסתמית כל הפוסקים משמע שלא חששו לזה.

ומתקנת הראשונים (הביאם בב"י, ובשו"ע ס"ג), לברך בקריאת התורה, שאז נמצאים עשרה אנשים, ובדרך כלל גם שני תלמידי חכמים. אך כתב במשנ"ב (סק"ב) שלא ימתין שלשה ימים כדי לברך בפני ס"ת, כיון שלדעת הרמב"ן זו ברכה לבטלה, אלא יברך מיד כדינו. וה"ה בנידו"ה, יברך מיד בהגיעו למחוז הפצו, כיון שאם ימתין עד שיהזור לארץ ישראל, יפסיד את הברכה.

אחד יברך לרבים: כתוב בספר הזכרון לחת"ס (עמוד כה), שאם יש רבים שצריכים לברך 'הגומל', עדיף שאחד יוציא את כולם, משום ברב עם הדרת מולך (כמבואר בסימן קס"ז ס"א), וכ"כ בהליכות שלמה (פכ"ג הערה 26) בשם הגרשו"א. ויש שהוסיפו בזה טעם נוסף, שממעט בטורח ציבור, אך מנהג העולם שכל אחד מברך לעצמו (אהלך באמתך עמוד ר"מ), ובפשטות, הטעם הוא, משום שהוששים שיהיה חסר בכוונת משמיע ושומע, להוציא ולצאת (עיין מ"ב סימן ר"ג ס"ב). ואם יש רבים ביותר שצריכים לברך, וטורח ציבור גדול מאוד, נוהגים שאחד מוציא את הרבים. ובאופן שאחד מוציא את הרבים, עליהם לענות אמן, ואח"כ אומרים בלשון רבים 'מי שגמלנו טוב וכו', ושאר הציבור אומרים בלשון רבים 'מי שגמלכם'.

קיצור הדינים:

א. דעת רוב הפוסקים, שיש לברך 'הגומל' בשם ומלכות, אחרי טיסה במטוס מעבר לים, ויש קצת שנוהגים לברך בלי שם ומלכות.

ב. הנוסע ועוצר בדרכו לתחנות ביניים, מברך רק פעם אחת, ואם הגיע ליעדו, ואח"כ חוזר, מברך שתי פעמים, ויש מצריכים שישוהה לכל הפחות לילה אחד במקום שנסע לשם.

ג. המנהג הקדום לברך בעת קריאת התורה, אך אם מחמת זה יפסיד את ברכתו, יברך אף בלא קריאת. הברכה בפני עשרה אנשים, ולכתחילה יהיו שניים מהם, כאלו שיש להם ידע בהלכה.

ד. נוהגים שכל אחד מברך לעצמו, וכשיש טרחא דציבורא אחד מברך לכולם, והיוצאים ממנו, יענו אמן, ויאמרו מי שגמלנו וכו', ושאר הציבור יענו 'מי שגמלכם'.

קו' הלכה למעשה' - מענה הלכתי 24 שעות ביממה 03-8055000

תשובה ערוכה

// המשך

יש לו נכסים

במשנה (פיאה פ"ח מ"ח) שנינו: "אין מחייבין אותו למכור את ביתו ואת כלי תשמישו" (פירש"י כתובות ס"ח ע"א, להשלים מאתים זוז כדי שלא יטול). ומקשה הגמ' (כתובות שם): "ולא, והתניא היה משתמש בכלי זהב, ישתמש בכלי כסף, בכלי כסף ישתמש בכלי נחושת, אמר רב זביד, לא קשיא, הא במטה ושולחן, הא בכוסות וקערות. מאי שנא כוסות וקערות דלא, דאמר מאיסי לי, מטה ושולחן נמי אמר - לא מקבל עילווי. אמר רבא בריה דרבה, במחרישה דכספא. רב פפא אמר, לא קשיא, כאן קודם שיבא לידי גיבוי, כאן לאחר שיבא לידי גיבוי" (רי"ף, כל זמן שאינו נוטל אלא בצינעא, אין מחייבין אותו למכור כלי תשמישו. אבל אם הוצרך ליטול מן הגיבוי של קופה של צדקה, אין נותנין לו אלא לאחר שימכור).

וכ"פ הרמב"ם (הל' מתנו"ע פ"ח ה"ד): "עני שצריך ויש לו חצר וכלי בית, ואפילו היו לו כלי כסף וכלי זהב, אין מחייבין אותו למכור את ביתו ואת כלי תשמישו, אלא מותר ליקח, ומצוה ליתן לו. במה דברים אמורים, בכלי אכילה ושתיה ומלבוש ומצעות וכיוצא בהן, אבל אם היו כלי כסף וכלי זהב כגון מגרדת או עלי וכיוצא בהן, מוכרין ולוקח פחות מהן. במה דברים אמורים, קודם שיוגיע לגבות מן העם, אבל אחר שגבה הצדקה, מחייבים אותו למכור כליו וליקח אחרים פחותין מהם, ואחר כך יטול". וכ"פ בשו"ע (שם סעי' א').

אם ראוי לקבל

שנינו במשנה (פיאה פ"ח ה"ט): "כל מי שאינו צריך ליטול ונטול, אינו נפטר מן העולם עד שיצטרך לבריות. וכל מי שצריך ליטול ואינו נוטל, אינו מת מן הזקנה עד שיפרנס אחרים משלו, ועליו הכתוב אומר (ירמיהו י"ז) - ברוך הגבר אשר יבטח בד' והיה ד' מבטחו".

ובירושלמי (סוף פיאה): "רבי אהא בשם רבי חננא כיני מתנית' (גיר' הגר"א - מתניתא תני), כל מי שהוא צריך ליטול ואינו נוטל, הרי זה שופך דמים ואסור להתרחם עליו, על נפשיה לא חיים, על חורנין לא כל שכן".

וכתב הר"ש (שם): "משמע דפליגי אמתניתין, ויש לפרש דההיא בשאין יכול להספיק במעשה ידיו ומסגף את עצמו בחיים רעים, ומתניתא במספק ע"י שדוחק עצמו במלאכה כבדה ובטח בד' קודם שיתפרנס מאחרים, ועל זה נאמר - והיה ד' מבטחו".

מדברי הר"ש משמע, שאם אינו יכול להתפרנס ע"י עשיית מלאכה, ראוי לקחת צדקה ולא לחיות חיי צער וסיוגין. אבל הרמב"ם (פ"י הל' י"ח וה"ט) פסק: "לעולם ידחוק אדם עצמו ויתגלגל בעצרו, ואל יצטרך לבריות ואל ישלך עצמו על הצבור. וכן צו חכמים ואמרו - עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות. ואפילו היה חכם ומכובד והעני, יעסוק באומנות ואפילו באומנות מנוולת ולא יצטרך לבריות. מוטב לפשוט עור בהמות נבלות ולא יאמר לעם חכם גדול אני כהן אני פרנסוני, ובכך צו חכמים. גדולי החכמים היו מהם חוטבי עצים ונושאי הקורות ושואבי מים לגנות ועושי הברזל והפחמים, ולא שאלו מן הצבור ולא קיבלו מהם כשתנו להם. כל מי שאינו צריך

ליטול ומרמה את העם ונטול, אינו מת מן הזקנה עד שיצטרך לבריות, והרי הוא בכלל ארור הגבר אשר יבטח באדם. וכל מי שצריך ליטול ואינו יכול לחיות אלא אם כן נוטל, כגון זקן או חולה או בעל יסורין ומגיס דעתו ואינו נוטל, הרי זה שופך דמים ומתחייב בנפשו, ואין לו בעצרו אלא הטאות ואשמות. וכל מי שצריך ליטול וציער והק את השעוה וחייה חיי צער כדי שלא יטריח על הצבור, אינו מת מן הזקנה עד שיפרנס אחרים משלו, ועליו ועל כל כיוצא בזה נאמר - ברוך הגבר אשר יבטח בה'". וכ"פ בשו"ע (יו"ד סי' רנ"ה).

על מה שכתב הרמב"ם כדוגמה למי שצריך ליטול: "זקן או חולה או בעל יסורין", מוסיפים הסמ"ג והסמ"ק (הו"ד בשו"ע שם ס"א): "או שיש לו בנות רבות, ואינו יכול להשיאן ולפרנסן אלא אם כן יטול".

למרות המבואר לעיל, שלשיטת הרמב"ם ראוי לאדם לדחוק ולסגף את עצמו ולחיות חיי צער, כדי שלא ליטול צדקה, צריכים היודעים את מצבו להשתדל לתת לו, וכדלהלן.

אם ראוי לתת למי שצריך ואינו רוצה ליטול צדקה

איתא בגמ' (כתובות ס"ז ע"ב): "תנו רבנן, אין לו (פירש"י, משלו) ואינו רוצה להתפרנס (פירש"י, משל צדקה), נותנין לו לשום הלוואה, וחוזרין ונותנין לו לשום מתנה, דברי רבי מאיר. והכמים אומרים, נותנין לו לשום מתנה וחוזרין ונותנין לו לשום הלוואה. לשום מתנה, הא לא שקיל. אמר רבא, לפתוח לו לשום מתנה.... ר"ש אומר... אין לו ואינו רוצה להתפרנס, אומרים לו, הבא משכון וטול, כדי שתזווח דעתו עליו (פירש"י, יגבה לבו לומר, דעתם לחזור ולגבות הימני. הואיל ותבעוני משכון, אין זו אלא הלוואה, ויטול בלא בוש, שיאמר אין לי משכון, והם יאמרו, טול בלא משכון). ת"ר (דברים ט"ו), העבט, זה שאין לו ואינו רוצה להתפרנס, שנותנים לו לשום הלוואה, וחוזרין ונותנין לו לשום מתנה".

ופסק הרמב"ם (הל' מתנו"ע פ"ז ה"ט): "עני שאינו רוצה ליקח צדקה, מערימין עליו ונותנין לו לשם מתנה או לשם הלוואה". והכסף משנה (שם) מפרש, שכוונתו לפסוק כחכמים, שפותחים במתנה, ורק אם אינו מסכים, נותנים לו בהלוואה.

וכ"פ הטור (יו"ד סי' רנ"ג): "מי שצריך ליטול מהצדקה ואינו רוצה ליטול, מערימין ונותנין לו לשם מתנה דרך כבוד, כאילו אינו מן הצדקה. ואם אינו רוצה, נותנין לו לשם הלוואה. ואם אינו רוצה, אומרים לו הבא משכון, כדי שלא יתבייש, ואין נפרעין ממנו אה"כ".

הטור מוסיף: "תלמיד חכם חייבין לתת לו לפי כבודו, ואם אינו רוצה לקבל, מתעסקים לסחור לו סחורה, שקונין לו סחורה בזול וקונין ממנו סחורתו ביוקר, כדי שיתפרנס בכבוד. ואם יודע להתעסק בפרקמטיא, מלוין לו מעות לסחור בו". וכ"פ בשו"ע (שם סעי' י"א).

הב"י מבאר שמקור דין זה הוא בגמ' (פסחים נ"ג ע"ב): "אמר רבי יוחנן, כל המטיל מלא' לכיס של תלמידי חכמים (פירש"י, נתן סחורה לתלמידי חכמים להשתכר בה), זוכה ויושב בישיבה של מעלה, שנאמר (קהלת ז' י"ב) - כי בצל החכמה בצל הכסף" (פירש"י, במחיצת החכמה יכנס זה שהנההו מנכסיו), ועוד מציעו (ברכות ל"ד ע"ב): "כל הנביאים לא נתנבאו אלא למשיא בתו לתלמיד חכם ולעושה פרקמטיא לתלמיד חכם" ועוד (ביצה ל"ב ע"ב): "אמר רב נתן בר אבא אמר רב, עתירי בבל יורדי גיהנם הם. כי הא דשבתאי בר מרינוס אקלע לבבל, בעא מנייהו עסקא ולא יתבו ליה, מזוני מיון נמי לא זינוהו. אמר הני מערב רב קא אתו, דכתיב (דברים יג) - נתן לך רחמים ורחמך, כל המרחם על הבריות, בידוע שהוא מזרעו של אברהם אבינו, וכל מי שאינו מרחם על הבריות, בידוע שאינו מזרעו של אברהם אבינו".

שעות קבלת קהל בבית ההוראה

ע"י הגאב"ד שליט"א

8:30-8:45 בבית הכנסת קהל חסידים

רח' הרב לוי 1 שיכון ה' ב"ב (לשאלות קצרות בלבד)

13:00-13:45 בבית הכנסת מאקאווא רבנו תם 6 ב"ב

ביום ו' בין השעות 11:00-10:30

19:15-20:45 בבית הכנסת אנטוניא הושע 9 ב"ב

שיעורים הנמסרים מפי מורינו הגאב"ד שליט"א

יום שישי | בשעה 21:00

בבית המדרש קאמרנא רחוב דבורה הנביאה 14

הלכות תולעים

יום שישי | בשעה 09:30

בבית המדרש אש קודש רחוב רש"י 8

הלכות חלה על סדר השו"ע

כל הוצאות הדפסת הגיליון נגדו ע"י הגרי"ם היקר החפץ בעילום שמו לע"נ רבינו הגדול פסק הדור בעל שטת הלוי וגאב"ד זכרון מאיר רבי שמואל הלוי ואזני זצ"ל ולדפיאתו השלמה של ה"ד דוד בן ציפורה ה"ז בתשס"ח

ניתן להאזין לשיעורי הגאב"ד שליט"א, בטלפון: 073-3718126

לקביעת תור לבררות בדיני ממונות ושאר עניינים ע"י הגאב"ד שליט"א ניתן לפנות לקו בית ההוראה בשלוחה 413 | לשאלות בהלכה והערות בענין העלון ניתן לפנות למייל b038055000@gmail.com

קו 'הלכה למעשה' - מענה הלכתי 24 שעות ביממה 03-8055000